

*Guardians of the Memory
Пазители на паметта*

ПОЛША – МЕЖДУ ИЗТОКА И ЗАПАДА

Михал Копчински

Институт по история, Варшавски университет

Според съвременната политическа география на Европа Полша и България попадат в една и съща зона – Централна и Източна Европа. Това, че тя е обособена, се потвърждава както от реалните политически инициативи, като например инициатираната през 1989 г. Централноевропейска инициатива, така и от доводите на интелектуалците (Милан Кундера, Чеслав Милош, Ищван Бибо и други). Не трябва обаче да забравяме, че доминиращото делене на Европа на западна и източна е сравнително по-ново, началото му може да търсим не по-рано от XVII в.; то се утвърждава едва през втората половина на XIX в., и най-вече през XX в. Преди това доминиращата подялба на Стария континент е съгласно опозицията Север – Юг, при това Северът остава само един „беден съсед“ както в областта на икономиката, така и в сферата на културата. Положението започва да се променя едва през XVII в., когато страните в северозападните части на континента, и преди всичко Нидерландия, Великобритания и в известна степен Франция, поемат водеща роля в изграждането на новия индустриализиран и урбанизиран свят, в който живеем днес. Но ако се обърнем назад, ще се окаже, че държавите, разположени в Средиземноморския и Черноморския басейн, имат потвърдена от източниците значително по-дълга история в сравнение със страните в Северна Европа, каквато е и Полша, разположени не само на север, но и извън границите на римския лимес, където съвсем рядко преди X век се появяват хора, които могат свободно да четат и да пишат.

Разположението на България в съседство с византийския цивилизационен център и край големия комуникационен маршрут, какъвто е бил и продължава да бъде р. Дунав, е причина българите да се появят по страниците на писмените източници повече от 300 години преди да се роди княз Мешко I – основателят на Полската държава. Различията в историческия път на двете държави се задълбочават и на религиозна основа (католицизъм – православие), а от Късното средновековие също и поради специфичното им отношение към турското нашествие. За България Османската империя е смъртен враг, а за Полша войните с Турция, много популярни по религиозни причини, дори

през XVII в. са второстепенен фронт, значително по-маловажен от конфронтацията с Русия. Достатъчно е да припомним дългосрочното полско-турско примирие след подялбата на Унгария след битката при Мохач. Антитурската кампания на краля на Полша и Унгария Владислав III завършила с неуспех край Варна през 1444 г., както и планове на Владислав IV през XVII в. за обща война с Турция, са само епизодични. Едва през последната четвърт на XVII в. Полша участва в Световната антитурска лига, но по онова време е прекалено слаба, за да получи очакваните изгоди от тази конфронтация. И през XIX в. историческият път и симпатиите на полското и българското общество са устремени в различни посоки. Докато поляците с одобрение посрещат действията на Турция, воюваща с Русия (за това пише Болеслав Орловски), българите именно в лицето на Русия виждат силата, която ще разгроми турските нашественици. Едва през XX в., и по-конкретно в периода след Втората световна война, настъпва промяна в геополитическата оптика, а заедно с това възниква и усещането за обща съдба на поляци и българи.

Споменатите по-горе разлики в историческия процес затрудняват търсенето на полско-български исторически паралели за времето преди XX в. Заслужава си обаче да се изследват не само взаимните контакти (както го прави Болеслав Орловски), но също и паралелните явления в Полша и в България. Като пример мога да посоча проблемите, свързани с оформяне на градското пространство от управляващата чужда власт, и по-конкретно в Кралство Полша през XIX в., за които пише Анджей Шварц. Тук сама се налага аналогията с турските разпоредби, които регламентират ограничения на църковната архитектура в България. Друго благодатно поле за сравнения може да бъде изследването на стандарта на живот на населението не само въз основа на цени и заплати, а също и на база други данни, като например височината на тялото; в България по този въпрос е писано още в края на XIX и началото на XX в. Със сигурност има много повече области за проучване и трябва да се надяваме, че полските и българските историци ще ги уточнят и изследват заедно.

Превод от полски: Мира Костова

POLAND - BETWEEN EAST AND WEST

✉ **Dr hab. Prof. Michał Kopczyński**
Institute of History
University of Warsaw
00-927 Warsaw, Poland
E-mail: m.kopczynski@uw.edu.pl